

**“Σχολικές Βιβλιοθήκες στην Ισπανία:
είκοσι χρόνια δεν είναι τίποτα”**

Ramón Salaberría Lizarazu

Τίτλος πρωτοτύπου: “Bibliotecas escolares en España: que veinte años no es nada”, *Educación y Biblioteca*, no. 165 (mayo/junio 2008), pp. 57-62

Μετάφραση: Verónica Vaitsis Guajardo

Τον Μάιο του 1989 κυκλοφόρησε για πρώτη φορά το *EDUCACIÓN Y BIBLIOTECA (ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ)*. Κυκλοφόρησε με ένα σαφή σκοπό: να ενθαρρύνει την ανάπτυξη της τεκμηρίωσης στο σχολικό και προ-πανεπιστημιακό περιβάλλον (αυτός ήταν ο τίτλος του κύριου άρθρου του: «Incomprensible marginación educativa de la biblioteca» «Ακατανόητη εκπαιδευτική περιθωριοποίηση της βιβλιοθήκης»). Ήταν κυρίως ένα περιοδικό για σχολικές βιβλιοθήκες, που δεν υπήρχαν, αλλά επικρατούσε η αντίληψη ότι θα υπάρξουν. Όχι γιατί ο ιδρυτής του περιοδικού, ο Francisco Javier Bernal, το συνειδητοποίησε ξαφνικά. Αντιθέτως: Είχε γράψει μια διδακτορική διατριβή με τίτλο *Fundamentos sociales del uso y enseñanza de la nueva tecnología de la información (Κοινωνικά θεμέλια της χρήσης και διδασκαλίας της νέας τεχνολογίας των πληροφοριών)* (Πανεπιστήμιο Complutense, 1983), είχε υπάρξει μέλος της ερευνητικής και συντακτικής επιτροπής των *Οδηγιών για ένα Σχέδιο δράσης στον τομέα της τεκμηρίωσης και επιστημονικής πληροφόρησης 1983-86 (Directrices para un Plan de actuación en materia de documentación e información científica 1983-86)*, δούλευε για πολλά χρόνια στην Ένωση Φίλων Βιβλιοθήκης, στο πλευρό του Javier Lasso de la Vega και, πιστός στο στυλ του, είχε περάσει από δεκάδες γραφεία όπου συναντούσε και προσπαθούσε να προτείνει βιβλιοθήκες σε γενικούς διευθυντές του βιβλίου, της εκπαίδευσης, υπουργούς, γενικούς γραμματείς: σε όλο τον κόσμο. Όχι, η πίστη στην (δύσκολη) ανάπτυξη της σχολικής βιβλιοθήκης βασιζόταν σε ιδέες που αιωρούνταν στον αέρα.

Από τη μια πλευρά, ήταν η αρχή του ηλεκτρονικού εγγράφου και των πολυμέσων. Προτού συμπληρώσει ένα χρόνο το *ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ* είχε ήδη εκδώσει ένα άρθρο για την ιδέα του υπερκειμένου και παρουσιαζόταν με ένα νέο λογότυπο που ενσωμάτωνε το βιβλίο, τη διαφάνεια, τη δισκέτα, το βίντεο, την κασέτα, τον δίσκο: τα φυσικά μέσα της εποχής. Πιστεύαμε ότι ένας μαθητής δεν μπορούσε πλέον να παρακολουθεί τα μαθήματά του προσκολλημένος αποκλειστικά στους πίνακες του βιβλίου του.

Από την άλλη πλευρά, εάν τα προηγούμενα χρόνια είχε γίνει μια ποσοτική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, ιδιαίτερα αξιόλογη για την εξουγένιση της δημόσιας εκπαίδευσης, τώρα λεγόταν πως έφτανε η ώρα της ποιοτικής μεταρρύθμισης (ο Bernal και πολύ άλλοι το εκλάβαμε ως σχολική βιβλιοθήκη).

Επιπλέον, το *ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ* (η ένωση, το περιοδικό) δεν θα δρούσε σε ένα παρθένο πεδίο, πολλοί άλλοι δημόσιοι εκπαιδευτικοί και βιβλιοθηκάριοι ήταν παρόντες. Το τεύχος 15 του περιοδικού (Μάρτιος, 1991) ήταν μια μονογραφία για τη σχολική βιβλιοθήκη, στην Ισπανία στην οποία παρουσιάζονταν οι εμπειρίες από το πρόγραμμα *Hipatia* στα Κανάρια Νησιά από το *Servei de Biblioteques Escolars l'Amic de Paper (Υπηρεσία Σχολικών Βιβλιοθηκών ο Φίλος του Χαρτιού)* στην Καταλωνία, από τα προγράμματα της Αυτόνομης Περιφέρειας της Βαλένθια, της Μαδρίτης (που ξεκινούσε το πρόγραμμα *Biblioteca de Aula, Βιβλιοθήκη στην αίθουσα*), της Γαλικίας, του Δημοτικού Ιδρύματος Πολιτισμού του Δημαρχείου της Χιχόν, της Ομάδας Βιβλιοθηκών και Ενθάρρυνσης της Ανάγνωσης (*Equipo de Bibliotecas y Animación a la lectura*) στη Θαραγόθα. Παραδόξως, κάποια προγράμματα «αποκεφαλίστηκαν» (Κανάρια Νησιά, Θαραγόθα). Άλλα είχαν φυσικό θάνατο. Ωστόσο, άλλα εμφανίστηκαν στη Σαλαμάνκα, στη Μάλαγα, στην Αστούριας, στο Εουσκάδι (Χώρα των Βάσκων), στη Γαλικία, στη Ναβάρρα...

Η ιδέα συνέχιζε να αιωρείται στον αέρα.

Τη δεκαετία του ενενήντα τα σωματίδια αυτά συνέχιζαν να αιωρούνται. Οργανώθηκαν πολλά συνέδρια, συμπόσια και ημερίδες σε όλη τη χώρα. Το 1997 έλαβε χώρα η Πρώτη Εθνική Συνάντηση Σχολικών Βιβλιοθηκών, υπήρχαν υψηλές προσδοκίες. Εκδόθηκε υλικό για σχολικές βιβλιοθήκες, περισσότερο από ποτέ, και παρουσιάστηκαν διδακτορικές διατριβές. Αναπτύχθηκαν προγράμματα δημιουργίας σχολικών βιβλιοθηκών σε διάφορες Αυτόνομες Περιφέρειες και πόλεις, κάποια ήταν πολύ φιλόδοξα, άλλα λιγότερο φιλόδοξα, άλλα διήρκεσαν έξι χρόνια, άλλα περισσότερο και άλλα λιγότερο. Δημιουργήθηκαν ενώσεις υπέρ των σχολικών βιβλιοθηκών στα Κανάρια Νησιά, στην Αστούριας, στη Μαδρίτη, στη Γαλικία, στην Εστρεμαδούρα... Επίσης γενικοί διευθυντές, βουλευτές, υπουργοί (μεταξύ αυτών και οι Εσπεράνθα Αγκίρε και ο Ραχόι), υφυπουργοί, γενικοί γραμματείς, σύμβουλοι, όλος ο κόσμος, όλοι μιλούσαν με τα καλύτερα λόγια για τη σχολική βιβλιοθήκη. Ωστόσο τελείωνε η δεκαετία και η σχολική βιβλιοθήκη δεν είχε ακόμα γεννηθεί. Όλα γύρω άλλαζαν ριζικά και με μεγάλη ταχύτητα: η έννοια της τεκμηρίωσης, η έννοια του εγγράφου, η πρόσβαση στην πληροφόρηση, η άυλη φύση της, οι γρήγορες ταχύτητες - η αμεσότητα - ήταν η απόλυτη αξία. Η σχολική βιβλιοθήκη έπρεπε να αντιμετωπίσει νέες προκλήσεις και ακόμη δεν είχε καν «γεννηθεί». Δεν καταφέραμε να περάσουμε από τα πιλοτικά προγράμματα σε μία γενίκευση της κατάστασης και ούτε από τον βολонταρισμό σε παροχή ανθρωπίνου δυναμικού και ωραρίου. Πραγματοποιούνταν σεμινάρια κατάρτισης χωρίς όμως να γίνουν επαγγελματικά.

Υπήρχε έλλειψη πολιτικής βούλησης, πράγμα που δεν μας εκπλήσσει σε μίαν ισπανική κοινωνία, εμποτισμένη μέχρι το μεδούλι με διδακτικά βιβλία.

Στα τέλη του 2001 αυτό το περιοδικό συγκέντρωσε τη γνώμη 39 ατόμων που ασχολήθηκαν με τον χώρο της σχολικής βιβλιοθήκης στη δεκαετία του '90 (δημόσιοι βιβλιοθηκονόμοι, άτομα που προωθούσαν τη σχολική βιβλιοθήκη, άνθρωποι που εργαζόνταν ή που είχαν εργαστεί στον τομέα διοίκησης της εκπαίδευσης, καθηγητές...), σχετικά με το τι είχε επιτευχθεί τα τελευταία δέκα χρόνια στον τομέα της σχολικής βιβλιοθήκης. Η απογοήτευση ήταν κοινό στοιχείο όλων ¹: 1) «Εργαστήκαμε απομονωμένοι, ο καθένας στη γωνιά του. Όντας απομονωμένοι, μας διέλυσαν πολλά προγράμματα που είχαμε ήδη ξεκινήσει, και σε πολλές περιπτώσεις μας εμπόδισαν ακόμη και να εργαστούμε» (Melquíades Álvarez, από τα Κανάρια Νησιά) 2) «η Κυβέρνηση δείχνει με την παθητική της στάση ότι η σχολική βιβλιοθήκη δεν είναι προτεραιότητά της» (Laura Andreu από το Ινστιτούτο Beatriz Galindo της Μαδρίτης) 3) «Σχετικά με την εξέλιξη που παρατηρήθηκε στη χρήση των πρακτικών τεκμηρίωσης από μαθητές που απευθύνονται στη βιβλιοθήκη μας προς αναζήτηση πληροφοριών για τις σχολικές εργασίες τους, η κατάσταση συνεχίζει να είναι αποθαρρυντική» (Concha González Díaz de Garayo, από τη Δημόσια Βιβλιοθήκη της Θαμόρα) 4) «Η Κυβέρνηση πρέπει να είχε σοβαρότερα προβλήματα από τις σχολικές βιβλιοθήκες. Η ιστορία της Ισπανίας επαναλαμβανόταν: κάποιες στιγμές ενθουσιασμού, εκ νέου εγκατάλειψη και ούτω καθεξής» (Carmen Cabrerizo, συνταξιούχος σχολική βιβλιοθηκονόμος) 5) «Οι βιβλιοθήκες που δεν προχωρούν με το ρυθμό της εποχής τους, όχι μόνο μένουν στάσιμες, αλλά θεωρούνται και ξεπερασμένες. Και αυτό συμβαίνει με τις σχολικές βιβλιοθήκες» (José Antonio Gómez Hernández, από το πανεπιστήμιο της Μούρθια) 6) «Η ιστορία μας είναι γεμάτη από πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη των σχολικών βιβλιοθηκών, που ματαιώθηκαν από τις αλλαγές στα κυβερνητικά στελέχη και αυτό σε όλα τα επίπεδα της Κυβέρνησης. Ποια χώρα το επιτρέπει αυτό; (María Jesús Illescas, που είχε συντονίσει το πιλοτικό πρόγραμμα του Υπουργείου Παιδείας).

Τον Οκτώβριο του 2005 παρουσιάστηκε η *Έρευνα για Σχολικές Βιβλιοθήκες 2005 (Estudio sobre Bibliotecas Escolares 2005)*, που ετοιμάστηκε μεταξύ Ιουνίου 2004 και Σεπτεμβρίου 2005 από το Ινστιτούτο Idea υπό τη διεύθυνση του Álvaro Marchesi, πρώην υφυπουργού παιδείας και της Inés Miret και με το συντονισμό και τη χορηγία του Ιδρύματος Germán Sánchez Ruirérez. Ποτέ δεν είχε γίνει μια έρευνα για τη σχολική βιβλιοθήκη στην Ισπανία που να έχει σαν αντικείμενο ένα τόσο μεγάλο δείγμα: 401 κέντρα, 3.848 καθηγητές, 16.056 μαθητές από διαφορετικά επίπεδα εκπαίδευσης και Αυτόνομες Περιφέρειες. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι ισπανικές σχολικές βιβλιοθήκες είναι «μεταξύ των χειρότερων της Ευρώπης», κάτω από τη βάση (σύμφωνα με τους δείκτες που έχει θέσει η UNESCO και η IFLA. Μία πολύ

συγκεκριμένη πτυχή του θέματος (και ενδεικτικό της κατάστασης) είναι ότι σχεδόν στα 2/3 των βιβλιοθηκών (62%) ο υπεύθυνος αφιερώνει λιγότερο από 5 ώρες εβδομαδιαίως.

Ο επάνω γείτονας

Τον ίδιο μήνα και χρόνο που κυκλοφόρησε το *ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ*, τον Μάιο του 1989, συνέβη ένα γεγονός που θα άλλαζε, εκεί σίγουρα, το μέλλον της σχολικής βιβλιοθήκης στη δευτεροβάθμια γαλλική εκπαίδευση. Στα πλαίσια του πρώτου Εθνικού Συνεδρίου τεκμηριωτών γυμνασίων και λυκείων ο υπουργός Παιδείας Λιονέλ Ζοσπέν ανήγγειλε ότι κανένα σχολικό ίδρυμα δεν θα άνοιγε χωρίς να έχει ένα Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης (CDI) και ένα σχέδιο για να καλυφθούν υπάρχουσες κενές θέσεις τεκμηριωτών. Μεγάλη σημασία είχε η αναγγελία για τη σύσταση του CAPES (Πιστοποιητικό Παιδαγωγικής Ικανότητας για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση) επιστημών και τεχνικών τεκμηρίωσης, αίτημα που υπήρχε εδώ και χρόνια στις ενώσεις βιβλιοθηκονόμων-τεκμηριωτών της γαλλικής εκπαίδευσης. Τον Ιανουάριο του 1991 το *ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ* ενσωμάτωσε ένα νέο λογότυπο που αντικατόπτριζε αυτό που αναμενόταν από μία σχολική βιβλιοθήκη.

Με αυτόν τον αποφασιστικό τρόπο άλλαξε το καθεστώς του υπεύθυνου βιβλιοθήκης, από βιβλιοθηκονόμος-τεκμηριωτής πιστοποιήθηκε ως καθηγητής-τεκμηριωτής, στο ίδιο επίπεδο όπως και οι άλλοι καθηγητές των άλλων επιστημών² Κατάφεραν έτσι την αναγνώριση του εκπαιδευτικού θεσμού. Σήμερα υπολογίζεται ότι περίπου 10.000 καθηγητές-τεκμηριωτές εργάζονται σε δημόσια σχολεία και η πλειοψηφία των CDI διοικούνται «από προσωπικό που έχει ίδιο καθεστώς, ίδιο πανεπιστημιακό επίπεδο, ίδιες αποστολές και υποχρεώσεις και ίδιους μισθούς».³

Επίσης, συνεχίζοντας με το θέμα του προσωπικού - όχι η μόνη, αλλά σίγουρα σοβαρή έλλειψη των σχολικών βιβλιοθηκών στην Ισπανία - εκτός από τον καθηγητή-τεκμηριωτή, υπάρχουν οι βοηθοί-τεκμηριωτές που πραγματοποιούν τεχνικές εργασίες (εξοπλισμός με έγγραφα, δανεισμός...).

Είναι σαφές ότι η κατάσταση δεν είναι πάντα η καλύτερη και συνεχίζονται οι διεκδικήσεις για παροχή περισσότερων θέσεων καθηγητών-τεκμηριωτών, για εξαγγελία θέσεων για πανεπιστημιακή έδρα Επιστημών Τεκμηρίωσης, που θα επέτρεπε μίαν ακόμη πιο σημαντική αναγνώριση της ιδιότητας του εξειδικευμένου εκπαιδευτικού, του καθηγητή-τεκμηριωτή κ.λπ. Αλλά αυτές οι διεκδικήσεις είναι μακρινά όνειρα για την Ισπανία. Στη Γαλλία ο χώρος τεκμηρίωσης σε ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα έχει κύρος. Το προσωπικό, όπως βλέπουμε, επίσης. Η αποστολή του έγκειται στο να καταρτίσει τους μαθητές σχετικά με την αναζήτηση πληροφοριών, την ανάλυση και ανάκτησή τους. Το εκπαιδευτικό ίδρυμα ενσωματώνει τη

χρήση και την οικειοποίηση της πληροφορίας ως παιδαγωγικό παράγοντα στα προγράμματα των διαφόρων επιστημών. Τίποτα από αυτά δεν υπάρχει στην Ισπανία.

Μεταλλάξεις

Περνά ο καιρός και πολλά έχουν μεταλλαχθεί σε είκοσι χρόνια. Αλλάζει το τοπίο, νέοι χρήστες με νέες ανάγκες παρουσιάζονται στην είσοδο της βιβλιοθήκης και η πρακτική της ανάγνωσης είναι διαφορετική. Η αλματώδης ανάπτυξη των τεχνολογιών πληροφόρησης εγείρει σημαντικά ερωτήματα για τις βιβλιοθήκες.

Σε βιβλιοθήκες μέγιστης μετριότητας η αυτόματη αντίδραση είναι να θεσπισθεί η απαρχαίωση της βιβλιοθήκης: σχολικής, δημόσιας... Μερικές φορές αυτή γίνεται αποδεκτή. Ωστόσο κανείς δεν στοιχηματίζει σε αυτή.

Με αίτημα της British Library και άλλων θεσμών, το ερευνητικό κέντρο CIBER του University College London μόλις παρουσίασε, τον Ιανουάριο του 2008, μια ευρεία έρευνα ⁴ για να προσδιορίσει πώς οι μελλοντικοί ερευνητές, που τώρα βρίσκονται στα σχολικά τους ή προσχολικά τους χρόνια θα έχουν πρόσβαση και θα χρησιμοποιούν τα ψηφιακά μέσα σε πέντε ή δέκα χρόνια. Αυτή η έρευνα θα βοηθήσει τη βιβλιοθήκη να προλάβει να αντιδράσει σε σχέση με νέες επείγουσες συμπεριφορές. Στην έκθεση θεωρούνται ως «η γενιά Google» αυτοί που γεννήθηκαν μετά το 1993. Υποτίθεται, δεν έχει αποδειχθεί, ότι αυτή η γενιά είναι ποιοτικά διαφορετική από τις προηγούμενες: έχουν διαφορετικές ικανότητες, συμπεριφορές, προσδοκίες ακόμα και διαφορετικό *επικοινωνιακό και πληροφοριακό «αλφαριθμητισμό»*.

Η έκθεση, μαζί με άλλες έρευνες που ξεκίνησαν να παρουσιάζονται, δείχνει μεταξύ άλλων, ότι:

- ο πληροφοριακός αλφαριθμητισμός των νέων δεν έχει αυξηθεί με τη διεύρυνση της πρόσβασης στην τεχνολογία. Η φαινομενική, μάλιστα, ευκολία στη χρήση των υπολογιστών κρύβει ανησυχητικά προβλήματα,
- οι αναζητήσεις στο διαδίκτυο από τους νέους δείχνουν ότι η ταχύτητά του είναι προς ζημία του χρόνου που χρησιμοποιείται για την αξιολόγηση των πληροφοριών που βρίσκουν και ότι έχουν φτωχή κατανόηση των αναγκών για πληροφόρηση, πράγμα που δυσκολεύει την ανάπτυξη αποτελεσματικών στρατηγικών για αναζήτηση. Αυτό έχει ως συνέπεια να δείχνουν μεγάλη προτίμηση στο να εκφράζονται σε μία πιο απλή γλώσσα, αντί να αναλύουν τις λέξεις κλειδιά που θα τους είναι πιο αποτελεσματικές στην αναζήτηση,
- μπροστά σε μία μεγάλη λίστα αποτελεσμάτων από την αναζήτηση, οι νέοι δυσκολεύονται να κρίνουν τη σχετικότητα των υλικών που τους παρουσιάζονται,
- οι νέοι μαθητές χρησιμοποιούν εργαλεία που απαιτούν πολύ βασικές ικανότητες: φαίνεται ότι αρκούνται σε απλές μορφές αναζήτησης. Η τάση είναι να κινούνται

- γρήγορα από τη μια σελίδα στη άλλη, χρησιμοποιώντας ελάχιστο χρόνο για να διαβάσουν ή να χωνέψουν την πληροφορία,
- είναι μια γενιά που χρησιμοποιεί εκτενώς το «αντιγραφή»-«επικόλληση»,
 - το να θεωρηθούν ειδικοί στην αναζήτηση είναι ένας επικίνδυνος μύθος. Ο ψηφιακός αλφαριθμητισμός και ο πληροφοριακός αλφαριθμητισμός δεν πάνε χέρι-χέρι. Οι έρευνες που έγιναν τα τελευταία είκοσι πέντε χρόνια δεν δείχνουν αύξηση (η μείωση) στις πληροφοριακές ικανότητες των νέων,
 - ένα μόνιμο θέμα στη βιβλιογραφία για τον πληροφοριακό αλφαριθμητισμό είναι ότι χρειάζεται ένας ανεπτυγμένος νοητικός χάρτης για να γίνει αποτελεσματική χρήση των εργαλείων αναζήτησης στο διαδίκτυο. Χρειάζεται μεγαλύτερη κατανόηση του τρόπου λειτουργίας των συστημάτων αναζήτησης, του τρόπου παρουσίασης των πληροφοριών στις βάσεις δεδομένων κειμένου και βιβλιογραφίας, όπως επίσης και πιο συγκεκριμένα θέματα που βελτιώνουν την αποτελεσματικότητα της αναζήτησης: ορθογραφία, γραμματική και γλωσσολογικές δομές.

Στο τελευταίο μέρος της έκθεσης μας λέει κάτι που μας ενδιαφέρει όλους, από πρόσφατες έρευνες στις Ηνωμένες Πολιτείες: «υπάρχουν δύο σημαντικά μηνύματα που ξεχώρισαν από τις πρόσφατες έρευνες. Όταν συγκρίνονται τα άνω και κάτω τεταρτημόρια των μαθητών - σε σχέση με τις ικανότητές τους για πληροφοριακό αλφαριθμητισμό - φαίνεται ότι το άνω τεταρτημόριο δείχνει πως οι νέοι, στα πρώτα χρόνια τους επηρεάζονται περισσότερο από την έκθεση στις βασικές βιβλιοθηκονομικές ικανότητες των γονιών τους, της σχολικής βιβλιοθήκης, της αίθουσας ή της δημόσιας βιβλιοθήκης». Και προσθέτει ότι ένας νέος διαχωρισμός δημιουργείται στις Ηνωμένες Πολιτείες μεταξύ των μαθητών που είναι καλύτερα προετοιμασμένοι και αυτών που δεν είναι: «Στο κατώτερο στρώμα του φάσματος των πληροφοριακών ικανοτήτων οι έρευνες δείχνουν ότι η παρέμβαση στην πανεπιστημιακή περίοδο είναι υπερβολικά καθυστερημένη. Αυτοί οι μαθητές έχουν πλέον αναπτύξει και συνηθίσει σε μια συμπεριφορά αντιγραφής: έχουν μάθει να τα «βγάζουν πέρα» με το Google. Εδώ το πρόβλημα έγκειται στο ότι δεν αναγνωρίζουν ότι έχουν πρόβλημα. Υπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξύ της απόδοσής τους στον πληροφοριακό αλφαριθμητισμό και της ιδέας που έχουν για τις πληροφοριακές ικανότητές τους και τον βιβλιοθηκονομικό τους ενθουσιασμό».

Μερικές φορές αρχίζει να σκέφτεται κανείς και αυτό τον Μάιο του 2008 σκέφτεται τη σαρωτική νίκη εκείνων των πραξικοπηματιών της Ισπανίας του 1936, η πρώτη ενέργεια των οποίων σε έναν κατεχόμενο λαό ήταν να εκκαθαρίσουν όλες τις σχολικές βιβλιοθήκες και να κατακρεουργήσουν όλες τις δημοτικές βιβλιοθήκες. Την ιδέα την εξάλειψαν, την έσβησαν από το χάρτη.

Σημειώσεις

¹ Δείτε το αρχείο «A diez años de la muerte de Francisco J. Bernal ¿qué ha sido de la Biblioteca escolar?» (*Δέκα χρόνια μετά τον θάνατο του Francisco J. Bernal, τι απέγινε η Σχολική Βιβλιοθήκη;*) EDUCACIÓN Y BIBLIOTECA, τεύχ.126, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2001.

² Για να λάβει κάποιος μέρος στις εξετάσεις του CAPES πρέπει πρώτα να έχει πανεπιστημιακό πτυχίο τριετούς φοίτησης. Αφού περάσει τις εξετάσεις, οι πτυχιούχοι παρακολουθούν επιμόρφωση ενός έτους στα IUFM (Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Κατάρτισης Καθηγητών) ή στο πανεπιστήμιο. Το αντικείμενο του προγράμματος είναι διπτό, εμπεριέχει διδακτική και τεχνικές τεκμηρίωσης.

³ Carole Tibian, Isabelle Esteve-Bouvet: *Bibliotecas y Bibliotecarios de la enseñanza secundaria en Francia* (*Βιβλιοθήκες και Βιβλιοθηκάριοι στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση στη Γαλλία*). http://savoirscdi.cndp.fr/international/CDI_VOespagnol/CDI.htm)

Γενικό έγγραφο πολύ ενδιαφέρον.

⁴ *Information behaviour of the researcher of the future*. 2008.
<http://www.ucl.ac.uk/slais/research/ciber/downloads/>